

ДРАГАН БОШКОВИЋ

Уважено Уредништво *Летописа*,

Захвалан што сте ме видели као део ваше анкете, тачније вашег „експеримента”, као глас који би требало нешто да каже о „Поезији будућности”, учинили сте нешто друго: вратили ме себи. А ту, у том ништа себе, изнова налазим оног који још није, који ће тек доћи, оног песника који упорно понавља: „Када бих био песник.” Када бих, дакле, био песник, када бих уопште био, вероватно бих дао „задовољавајуће” одговоре на ваша далекосежна питања. Овако, остаје да, заморче вашег експеримента, понављам да не знам, не умам, немам, нисам. Овом негацијом само отварајући простор за све оно што неће бити у овим одговорима записано, не зато да би се мистификовало песништво и ја са њим, колико да бих рекао да сам дете револуција, као и да моја „песничка револуција” јесте револуција оног ништа поезије, ништа мене, ништа писма...

Уредништво Летописа: *Чини се да са развојем интјернеја и њезовим ширењем постојаје уочљиво да се књижевности полако сели на сајбер просторе. Када је у ијијању проза, ја селидба је довела је до насјаанка нових жанрова (јивийер проза), нових начина јисања (интјерактивна проза) и чиијања (хијерјексти), као и до нових комбинација чиијања и јисања (фан-проза). Да ли ће у јиом јрелазу/ селидби у нове, виртуелне просторе поезија остјаити исја, или ће се, и у ком смеру, јромениши?*

Драган Бошковић: Дакле, да би била и остала оно што јесте, поезија не мора да одговори ни на шта. Она само говори, а ко ће је и када чути, то није у њеном поседу. Културолошки, информатички

и сајбер захтеви времена јесу, као и сви досадашњи захтеви „споља”, и обавезујући и нису. Одговорити на њих, поезији је лакше него прози. За прозу је потребно време, а данас живимо фрактале времена, тек моменте у којима се неки књижевни знак појављује и нестаје. И он, зато, мора бити брз и ефектан.

Одговорити на онлајн културу за поезију значи да само изнова активира сопствени виртуелни облик, који је у њој, од њене генезе, похрањен. Иако сам чедо модернизма, штампаних и опипљивих ствари, мислим да је будућност поезије повратак њеној основној форми: гласу. Онлајн поезију не видим као простор текста и читања, колико као простор слушања. Да, уз све могуће рокенрол хитове, на јутјубу могу да видим и песничке „хитове”. Можда ће то значити да, упркос напорима сајбер поезије, дођемо до неке старе-нове, аудио-поезије, где ће музика и глас, које проза има дубоко склоњене у себи, и скоро нечујне, омогућити поезији да себе изнова препозна у певању. Са или без инструмената, са или без видео ефеката, аудио-поезија јесте, можда, залог будуће поезије. И не само у односу на онлајн културу, колико на њен облик објављивања уопште (промоције, наклапања о песничтву итд). Од наредне јесени овај „експеримент” ћу покушати да изведем са својом новом књигом, *The Clash*.

Могли бисмо рећи да је модерна њроза – њојрађа за немогућом њрозом. Сличан њућ је имала и модерна њоезија. Она је насѡјојала да уѡјѡреби њеснички мајтеријал који до ѡада није ѡсѡјојао или кођа ѡоезија ѡреѡходних времена није мођла да савлада и ѡојчнини себи. Да ли савремена ѡоезија има ѡансе да ѡеснички савлада ѡрађу коју јој ѡруђа савремени свеѡј (ѡроизводе кулѡурне индусѡрије, доминацију финансијскоѡ секѡора и Силицијумске долине, ѡосѡхуманизам и ѡосѡдемократију), или ће се сконценѡрисаѡи на ѡо да оѡева оно ѡѡо ѡраје?

Данашња поезија јесте поезија с оне стране краја света, с оне стране језика. Као одговор на крај човека и света, последње две деценије она се повлачила у себе и сопствени симболистичко-виртуелни облик, и дошла до свога краја. Повратак субјекту, оном расутом, изгубљеном, који свету даје глас човека, дакле – поезија која се понавља као рефрен, поезија која пева о постапокалиптичном болу, и која се више не нада доласку неке удаљене утехе која није с овог света (Богу, љубави и сл.), која је превазишла и себе и све културолошке и постисторијске облике цивилизације и човека. Изложити себе до краја, раскрити до крајњих граница расточени субјект, не скривати се иза поезије, изговорити оно ништа себе и

песништва – ето залога писања поезије данас. Загледана у свој нарцисоидни (језичко-песнички) лик, савремена поезија је испитивала границе језика и знакова, поетике и стиха, скривајући оно друго себе, песника. Оголити себе значи оголити своју песму, поезију саму, а то је, како је одувек и било, тако лако и тако болно. Ко ме је ова исповест упућена, не знам. Знам само да не може другачије, и да, када пева свет, она пева оно, већ од настанка, изгубљено света, тако да је у свом почетку она већ одржала опело нашем хуманистичком и цивилизацијском поретку до краја времена.

Поезија – опет модернистички мислим – може дотаћи оно најдубље, неиздржљиво и несхватљиво људске патње. Уколико то не чини, песништво је тек језичко-поетичка једначина са решењем. Поезију видим као најхуманију од свих хуманих делатности; српску поезију као најделикатнији израз нашег историјског трагизма. У песништву се људско постојање открива као постојање жртве: психолошке жртве жеље, онтолошке жртве света и друштвено-историјске жртве идентитета. Суочавајући нас са питањем нашег места у свету, поезија остаје најпозванија да обележи дубину нашег трагизма и раскрије нове облике личног и светскоисторијског бесмисла. Омогућавајући нам да чујемо тај јединствени глас људског промашаја, и да, одазвавши се позиву, учествујемо у искуству немогућег и историји патње као јединој хуманој постисторији, она више није утеха, али је поезија. Овако: „Време је, дакле, за поезију које смо се одрекли, / а која нам је већ опростила (...) // Ево је, пробуђена усред ноћи, у крхотинама, / јер није чекала нас, другачија и неочекивана. / Ево је, увек на погрешном месту, / на погрешном језику, можда прекасно, исувише касно, поезија свих оних које смо својом љубављу убили.” Ево је!

Пишући свој њолемички њексѝ о њесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиотѝ је њредсказао да линија њоезије коју одликује радикална њоеѝичка самосвесѝ, оличена у чистѝој/аѝсолуѝној њоезији, након Валерија „више не може да буде од какве корисѝи будућим њесницима”. У сличном кључу моѝуће је њосѝавиѝи њиѝање о корисѝи од елиотѝовске линије у њоезији. Да ли њоеѝичка самосвесѝ и њтрадиција у елиотѝовском смислу ѝе речи, јесу, још увек, од корисѝи њосѝ-ѝосѝмодерним њесницима?

У питању је, парадоксално, већ похрањен одговор. Елиот је друго име за постмодернизам. Шта је после, и да ли смо ми то после; желео бих да јесмо, али не бих успео да опишем како смо ми то после постмодернизма. Ако понављамо метафору да смо сведоци краја, ми смо онда само постмодерни. Да ли можемо да сагледамо

све последице толико пута објављеног краја, и да ли можемо да видимо неки нови почетак од оног који знамо. Или онога који никада нисмо знали, јер, Слотердајк додацује, ми нисмо били сведоци тог почетка, а тако нећемо бити ни краја. Мистификације краја су нам тако блиске, али када буде дошао крај ми ћемо бити с оне стране себе и њега, захваћени бићем, именујући неки нови свет, бићемо ствараоци неког новог модернизма. У књижевнопериодизацијском слислу, како год овај појам периодизације деловао банално, само изнова препознајем једну игру и један образац којима нас је прошлост условила, а ми тако успешно мењамо семиолошке просторе, и то увек по рецепту постмодернизма. Крај, дакле, нико није видео. На ово питање, на моменат тик пред крај, одговориће неки будући песник, који ће за мене бити „жена, / без суда, идеје, става, / а њена поетика афазиа: / стихове ће писати њени бели зуби / на неприродно идиличној реклами за улошке”, али и њу ће, као и мене, „рецитовати литерарни гени”. За неки нови почетак биће потребно ипак нешто друго, неке нове очи, ново писмо, што нас увелико превазилази.

Један од лајтмотива размисљања о поезији јесте смањивање броја читалаца, или бар читалаца шtamаних збирки поезије. Шта је разлог овом тренду и да ли он и на који начин иовраћно делује на стварање поезије?

Поезија је увек писана по цену да је нико не чита. Ништа она не добија од већег или мањег број читалаца. То је само битно за политику издавача, литерарну економију, јефтину популаризацију културе. Зар се дневна штампа чита, романи се читају? Зар се ишта данас чита? Склони смо да бесмисао књижевности и културе испуљујемо преко статистичких података. Како је то уопште могуће када данас, ако и има тзв. читалаца, ретко ко уме да чита. Више читалаца него икад, а никада мање читања.

Искрено, озбиљно бих се забринуо када би поезија имала велики број читалаца. То је као да помислите да имате велики број пријатеља. Неволје када наиђу, а поезија је „невоља”, видите да их имате једног, два... Све преко је превише.

Како некада, тако и сада, поезија има смисла једино ако се пише по цену личног талента, Божијег дара, оног пресудног и непоновљивог живота. Док има људи, биће и поезије, а када не буде више било читалаца, читаће је анђели. Можда ово није истина, утопија јесте, али у сваком случају лепо звучи. А ми, „Најмање што можемо / јесте да се испишемо у оном бољем, / у бољем стиху, / и да се не надамо да ће га ико прочитати...” И нека тако и буде.

*Једна од најјачих метафора књижевности је одломак из Књи-
џе о Јову у којој Јов каже: „О кад би се написале ријечи моје! кад
би се ставиле у књиџу! Писаљком ѓвозденом и оловом на камену
за вјечни спомен кад би се урезале!” Да ли савремени поет још
увек тежи да исписује речи урезане у камен, или се мири са судби-
ном да је оно што записује ближе писању границом по поетску?*

Будимо прецизни: ни Јовова реч није била уписана у камену. То је само једна од метафора жеље за онтолошким поретком језика, речи, и самим тим заветним знаком који одјекује и на оном свету. А реч, макар уписана у камену, само је крхка, виртуелна, као и тај камен, само једна чежња за овековечењем или петрификацијом. Поет, као ни старозаветни Јов, никада није исписивао речи у камену, него их је писао у поретку текста, у поретку знакова, симулирајући њену онтолошку идентификацију. Ако се ослонимо на хришћански смисао ствари, само је Божија реч исписана у природи. Култура је пре природе, научили смо одавно, а та Божија реч је добила тело и лице Христа, и то је религијски залог хришћанства култури. Поезија се тражи у том окриљу, у неисписаној речи у камену, у непостојећем камену, или у заувек изгубљеној речи орфејске песме, и у заувек изгубљеној речи библијског текста, у оном заувек изгубљеном у било којој речи. Да, остајем наклоњен писању по песку (камен се састоји од зрна пешчаних кристала), али по песку знакова, културних обележја, игри пешчаних зрнаца, тако осетљивој и дубокој, и заувек отвореном промашају и крхости писма, завета и човека, као другом имену за поезију. И кад све буде одлетело бестрага, верујем да ће се речи из спаљених папира и рачунара, као пешчана олуја, или само као њен звук, уздизати небесима. И у тој олуји ће бити похрањени трагови хуманитета. Али мој прећутни пораз гласи: када бисмо усвојили и овакву, утопијску мисао, па ни садашњост не би била иста.

Реч је, дакле, пре пукотина у камену, „пукотина у Богу”, како је Божију љубав описао Григорије Ниски, а камен пукотина у истом Богу. Ма колико то патетично звучало: тек мало песка, суза за свет. То је библијска и хуманистичка истина, а моја поезија стоји уз њу што ближе може: бездан у речима јесте бездан у нама јесте бездан Бога. У мом омиљеном псалму пише: „Бездан дозива бездан буком својих слапова.” Хватајући прашину значења у њеном измицању, зрно другог човека у пролазу, знакове док се гасе на површини папира, ономатопеје и звукове (гррррр, брррррм, куц-куц, ква-ква) а не речи, све то видим, као и љубав, као „језиву неповратност, / оно што се не прима, не даје / (љубав је као ТВ реклама: брза, заносна и празна).” Задобијајући и губећи свет, моја поезија верује у тај изми-

чући трен, звук, у већ измакнутог другог, чије име је и име Бога. Песме тако окупљају и омогућавају да овај величанствени промашај своје патње, пролазности, вере и љубави учинимо ритмом поезије. Као реге: патња, вера, ритам. Зато себе видим као песника који трага за песништвом као за оним што је одсутно, али и саму историју песништва мислим као историју тог трагања, као један заувек одложени и већ извршени промашај, али тако и погодак писања и писма. У традицији певања, у којој су протекле епохе имале чак и апсолутно поверење у језик, свет и биће света, сада трагамо за истим овим феноменима али више не можемо ни да их се сетимо, а они нам не дају да их заборавимо. Моји стихови живе ову логику разумевања по цену неразумевања, писања по цену ненаписаног, песништва које то неће бити, немогућности да ишта са сигурношћу тврдим. Рекох, моја песничка позиција је: „Када бих био песник”, и она подвлачи разлику у односу на песништво као „опипљив”, „извесни” културни поредак. Све је у оном ништа кондиционала, у једном доласку, једној могућности, у оном сада знака и говора и оном долазећем у том тако малом, незнатном, језиво болном све. Ханс Кинг је, с обзиром на логику хебрејског језика који не познаје разлику између садашњег и будућег времена, библијско „ја сам онај који јесам” протумачио као „ја ћу бити ту као онај који ће бити ту”. Тако видим поезију. „Ја имам Богородицу” – „Јутро моје Богородице тек долази”. И све то „када бих био...”

ДРАГАН БОШКОВИЋ

ЈУТРО МОЈЕ БОГОРОДИЦЕ ТЕК ДОЛАЗИ

*Ја имам Богородицу и Clash и овај град,
ја имам Блажену Девицу,
ја имам Clash и имам град,
ја имам јуџиро свакога јуџира,
ја молим за јуџиро, луџалице, Хамбурџ, Београд,
ја чујем Clash, rhythm и blues,
ја сваким сџихом имам риф, имам јуџиро и џлас,
и свако јуџиро Јанис џева Леннон-у Happy birthday,
и имам њен заразни смех, њене склоџљене очи и јуџиро,
али јуџиро моје Богородице џек долази.*

*Не јуџиро Богородице неџо јуџиро град,
не јуџиро које долази, ни које џраје веома дуџо,
џек рефрен јуџира, конџрариџам џесме,
џек Police and Thieves и Guns of Brixton,
али не Clash који долази, који даје звук, сваком мом јуџиру лик,
неџо лик велике Богородице, долазак мога град, џесме,
ја имам своју Богородицу свакоџ јуџира.*

*Ја видим велику луку небеса,
џалас мирисне маџле, Елбу, џослуџну воду, без џосаде брод,
ја видим луку, из Лондона, са овога брода,
са овоџ сџраха, са џаласа моџ ока,
Девичанску луку у коју ћемо сџићи сами, лично,
само џо виџе и нећемо биџи ми, луџалице, а ни звезде,
ни жене, ни џморџи, џек сузе бачене у џрах,
нека џена ћемо биџи, џренуџи, џаџаџи град, Севера,
џиџо џаџуће, као аорџа, све хладније и џиџе,
џо џрви џуџи ја, у коме виџе нема џудске џуџе,*

и оӣеӣ ја, у модром часу када ће срце коначно да се с̄ӣӣща,
 јер ово је крило мајке, лука, овде ма̄гла мирӣще,
 није ово брод са ко̄га ће њадаӣи децембарска кӣща.
 Чујем љуљање с̄ӣаклених облакодера,
 њр̄зове, звона, долазак оӣворених враӣа Писма,
 и чујем, прах, пепео, смрт је то,
 и нӣӣӣа, ш̄ӣанско нада и ничево,
 и имам Јап̄ис на враӣима, док, из њро̄шлос̄ӣи, слуша̄ам, њен корак,
 ӣако лак, ӣак-ӣак,
 чујем и њен врисак, крик цвећа на њр̄зовима,
 сусре̄ӣ хеликоӣшера на с̄ираӣовима облака,
 чујем звоно доласка, Оду мојим родитељима,
 Зорану, Захарија и Тадеју, галеба и месец на њучини,
 и Тадеју чујем: Моје сике, моје сике, моје сике-сикице!
 и лӯӣам, хладан, љӯӣим, бдим и умирем,
 и чујем кроз сузе људски смех, ш̄крӣӣу, оӣворена враӣа,
 чујем куцање на враӣа собе, куц-куц, кпоск-кпоск, на враӣа,
 куцање на враӣа кроз која нико никада ући неће.

Јер ја имам Clash за овај г̄рад,
 и имам г̄рад за овај г̄рад,
 јер имали су Бо̄ородицу за овај долазак
 и оне лӯӣалице њре нас и сунце изнад нас,
 за овај г̄рад, за овај г̄рч, брејк, рефрен и риф,
 за овај г̄ррррр, г̄лад времена и дамар бубњева, њу-дум,
 за бррррррррм доласка мо̄га Mitsubishi-ја,
 за облак ново̄г лица, за обрнӯӣо е, о Боже, за reggae,
 за име мо̄га г̄рада, дра̄га, ко г̄ром из ведре неба,
 за име моје, име моје дра̄ге, наранџас̄ӣи ш̄аӣаӣ мој.

Јер ја имам Бо̄ородицу, Блажену Девицу,
 и ӣо не само за конвулзије времена, за смр̄ӣ, рӣӣам јӯӣра и
 деӣӣӣи њлач,
 не само за с̄ӣаклене с̄ираӣове облака, њламен и ловце бомбардере,
 не само за с̄јај доласка и г̄ос̄ӣел велике наде, Алелуја,
 за ӣалас свӣӣања и луку на̄ӣӣх имена,
 не само за ме̄ӣро̄ӣоле не̄го и за оӣворена враӣа собе,
 за оӣворена враӣа, А-мол, за не̄ӣос̄ӣоје̄ћу собу, куц-куц,
 за враӣа, собу, оӣварање све хладније и ӣӣӣще, у веке векова, Амен,
 за г̄лад оӣварања, за г̄лад,
 за Clash,
 за овај г̄рад,
 за јӯӣро моје Бо̄ородице које ӣек долази.